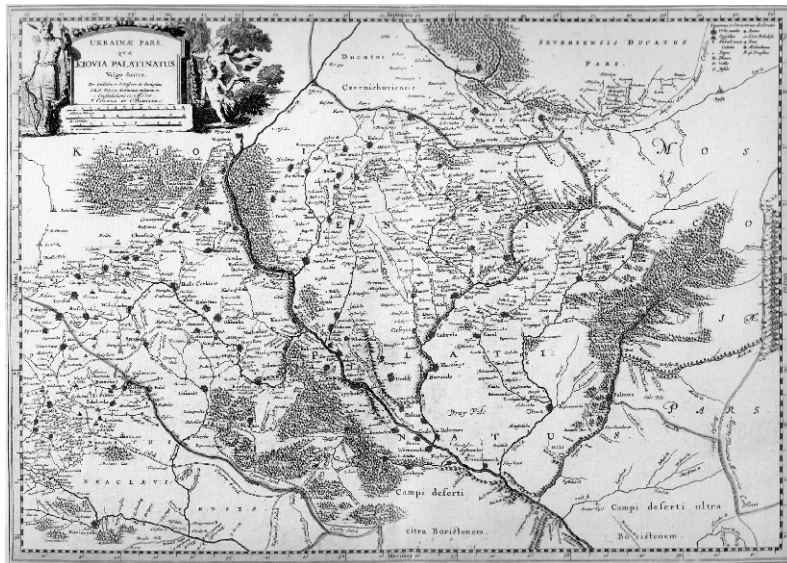

Розділ VI
Рецензії, огляди

**О. Б. БУБЕНОК. АЛАНЫ-АСЫ В ЗОЛОТОЙ
ОРДЕ (XIII–XV вв.). — Киев, 2000. — 324 с.**

Алани-Аси, предки нинішніх осетин, протягом тривалого часу були однією з найбільш численних етнічних груп на території сьогодношньої України, зокрема, Криму, Північного Причорномор'я, а також межиріччя Дністра і Пруту. Було це населення переважно християнське та землеробське, із своєрідною культурою досить високого рівня. Вже з цієї причини дослідження задекларованого назвою монографії питання є актуальним також для української історичної науки.

Автор рецензованої праці плідно працює над дослідженням населення степів Східної Європи*. Його творчій лабораторії притаманне вміння поєднувати добре знання писемних джерел з археологічним, антропологічним, топонімічним та етнографічним матеріалами, комплексний підхід до досліджуваних проблем, а також виважене ставлення до аналогій. Не зрадив автор своїй манері і у щойно виданій монографії, яку можна вважати підведенням певних підсумків дослідження цієї важливої проблеми як ним самим, так і європейською історіографією на кінець XX — початок XXI ст.

Досягненням дослідження О. Бубенка перш за все можна вважати визначення ареалу розселення аланів-асів у золотоордин-

---

* Бубенок О. Б. Ясы и бродники в степях Восточной Европы (VI — начало XIII вв.). — К., 1997; Его же. Относительно происхождения могильника XIII в. в с. Каиры Херсонской области // Материалы по археологии, истории и этнографии Таврии. — Вып. 6. — Симферополь, 1998; Его же. Народ аланы в этнических терминах мусульманских авторов XIII–XV вв. // Восточная Европа в древности и средневековье. Историческая память и формы ее воплощения. XII чтения памяти члена-корреспондента АН СССР В. Т. Пашуто. Материалы конференции. — М., 2000; Его же. Аланы-асы в Саркеле — Белой Веже // Материалы по археологии, истории и этнографии Таврии. — Вып. 8. — Симферополь, 2000.

ський період. Як довів автор, вони мешкали в середньоазіатських степах між Аральським і Каспійським морями, в передгір'ях та горах Центрального Кавказу і Південного Криму, на Середній та Нижній Волзі, в степах Подоння та Лівобережжя Дніпра. Внаслідок монгольської експансії алани-яси з'являються у Дністровсько-Прутському межиріччі, у Східній Угорщині, на Балканах та Закавказзі — у Двалетії. Автор виділяє дві групи аланів у складі Золотої Орди. До старшої «автохтонної» групи, корені якої сягають ще сарматської епохи, О. Бубенок відносить аланів степової частини Північного Причорномор'я та споріднених з ними кримських аланів. Життя цієї групи відбилось у християнських некрополях XII–XIV ст. Друга група алан переселилася з Північного Кавказу у Подоння та Поволжжя. Частина їх, на той час також християн, завдяки діяльності Ногая була переселена з Північного Кавказу у межиріччя Дністра та Пруту, Угорщину і на Балкани. Переконливими виглядають заперечення автора В. Кузнецову, який вважав, що ця міграція алан на Правобережжя відбувалася і далі у 1238–1239 рр.* Ногай був одним з найвидатніших Джучидів, який пробував утворити власний великий улус — державу з центром у Ісакчі на Дунаї**. Його діяльність була пов'язана також і з Північним Кавказом. Саме при ньому, а не в часи походів Батия, відбувалися основні міграційні процеси.

Не викликають заперечення і висновки автора стосовно монгольського прагматизму щодо підпорядкованого населення, зокрема, землеробського. Використовуючи військові контингенти алан у своїх походах, монголи не заважали розвитку їх господарств, торгівлі та інфраструктури. Це певною мірою зумовило піднесення аланського етносу у Золотій Орді.

---

* Кузнецов В. А. Аланские племена Северного Кавказа // Материалы и исследования по археологии СССР. — 1962. — № 106; Его же. Алания в X–XIII вв. — Орджоникидзе, 1971; Его же. Очерки истории алан. — Орджоникидзе, 1984; Его же. Ясы в Венгрии // Известия Северо-Кавказского научного центра высшей школы. Общественные науки. — № 3. — Ростов-на-Дону, 1985.

** Войтович Л. В. Нашадки Чингіз-хана: Вступ до генеалогії Чингізидів-Джучидів. — Львів, 2004. — С. 187–192.

Цікавими є спостереження О. Бубенка над дальшою історичною долею аланів. Ставши основою осетинського народу, вони також взяли активну участь у розвитку етносів карачаївців, балкарців та інгушів. У Середній Азії алани розчинилися серед тюркоязычних туркменів, узбеків та каракалпаків. Взяли вони участь і в етногенезі угорців, де існувала ціла область Ясшаг, утворена аланським етносом. Історичну долю аланів, які жили на українських територіях і у Поволжжі, вперше розглянуто саме на сторінках рецензованої монографії, автор якої прийшов до висновку, що вони були асимільовані у причорноморських степах ногайцями та південнобережними кримськими татарами — татами, а також, частково, — кримськими та приазовськими греками. На Волзі алани розчинилися серед казанських татар та між татарами-мишарами. Взяли участь алани і в етногенезі українського народу, зокрема, степової групи українців. Для підтвердження своїх висновків автор знаходить етнографічні паралелі, фольклорні, лінгвістичні та антропологічні матеріали, зокрема, аналогії у традиційному одязі та взутті.

Звичайно, як будь-яка праця в царині малодосліджених проблем, монографія О. Бубенка також у багатьох місцях залишається дискусійною або неповною. Так, на мій погляд, було б цікаво прослідкувати рівень аланського елемента у величезних поліетнічних ординських містах, які процвітали у Причорномор'ї, як на Правобережжі так і на Лівобережжі, в XIV ст. Стан археологічних досліджень регіону певною мірою дозволяє спробувати вирішити цю проблему, принаймі, на матеріалах Нижнього Подунав'я та Правобережжя.

Можна відшукати дрібні помилки, можна також посперечатися з деякими вживаними термінами та висновками. Так, на наш погляд, молдован, напевно, слід вважати не окремим народом, а діалектно-етнографічною групою румунського народу. Мишаритатари, на думку угорських вчених, це група мадярів-маджарів, які самі були асимільовані татарами, а пізніше росіянами (сьогодні це також етнографічна група російського народу), тому сумнівно, що вони могли розчинити у своєму середовищі алан.

Але очевидне інше: українська історіографія збагатилася вартісною працею, присвяченою дослідженню актуальних і маловивчених проблемам, з яких для історії України найбільш актуальним є участь аланського населення у розвитку Причорномор'я в ординський період та його вплив на етногенез українського народу. Можна привітати автора з ґрунтовною та цінною монографією, яка, окрім іншого, матиме значення і для дослідження російської, угорської, румунської історії, а також історії ряду народів Північного Кавказу і Середньої Азії.

Леонтій Войтович